

В'ячеслав Станіславський

Невідомі сторінки українсько-шведських відносин: військовополонені козаки у Швеції під час Великої Північної війни

Семінар у відділі історії України середніх віків і раннього нового часу

28 травня 2012 р. у відділі історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України НАН України відбувся семінар, на якому виступив з доповіддю науковий співробітник Архівного центру лену Еребру (Örebro län) Хокан Хенрікссон (Håkan Henriksson).

Історик повідомив, що під час роботи у шведських архівах натрапив на список військовополонених часів Великої Північної війни 1700–1721 рр., більшість з яких мала українські прізвища. Це викликало інтерес до вивчення контексту історичних подій та з'ясування причин появи цих полонених на шведських теренах, що спонукало до подальших пошуків.

Згідно з дослідженням Х. Хенрікссона, вперше велика група українців — 174 особи — потрапила до шведського полону в березні 1706 р., у результаті бою між шведськими силами та козаками Стародубського полку, які розміщалися у Несвіжі. Тоді у руках противника опинилися й два українських прапора, один з яких досі зберігається у Військовому музеї у Стокгольмі. Наприкінці березня — на початку травня цього ж року в результаті облоги шведами Ляховичів у полон потрапили спочатку 70 українців та росіян, а потім 1360 козаків Переяславського полку. В цілому на середину 1706 р., за словами Х. Хенрікссона, шведи полонили від 4 до 5 тис. росіян та українців.

На шведські землі полонених перевозили на кораблях, починаючи з вересня 1706 р. Всього в такий спосіб було транспортовано 884 особи, серед яких були й козаки Переяславського полку. Використовували їх здебільшого на будівництві оборонних споруд. Значна частина цих козаків загинула в полоні від голоду та хвороб, помер і переяславський полковник Іван Минович. До інших доля була поблажливішою. Декільком (зокрема, чотирьом сотникам) вдалося втекти й дістатися до Копенгагена, звідки вони змогли повернутися на Батьківщину; понад два десятка українських козаків одружилися на шведках і назавжди залишилися у Швеції. Після укладення Ніштадтського мирного договору між Росією та Швецією близько 140 коза-

ків були перевезені до Ревелю, звідки вони діставалися додому. На той час деякі з них мали біля 80 років.

Доповідь викликала жваву реакцію співробітників відділу. В її обговоренні, дискусіях, а потім і в кулуарному спілкуванні з доповідачем щодо різних питань українсько-шведських відносин взяли участь член-кореспондент НАН України Микола Котляр, кандидати історичних наук Андрій Гурбик, Олена Дзюба, Валерій Зема, Василь Кононенко, В'ячеслав Станіславський, Борис Черкас.

У планах Х. Хенріксона — продовження всебічного дослідження питань, пов'язаних з долею українців у шведському полоні. Сподіваємося, що ця робота увінчається виходом оригінальної, заснованої на раніше невідомих фактах зі шведських архівів, монографії.

Приємно, що українська тематика козацьких часів викликає зацікавлення шведських дослідників. Перспективи такої праці є дуже обнадійливими, зважаючи на багатство тамтешніх архівних зібрань. Вже тепер співпраця Х. Хенріксона з українськими науковцями дала свої плоди — в українському часописі «Сіверянський літопис» було вперше опубліковано низку документів — чотири листа Пилипа Орлика й інші матеріали, пов'язані з гетьманом в еміграції та шведську реляцію про Полтавську битву.